

ROTH GYULÁNÉ¹**Az óvodai-iskolai szociális segítő tevékenység bevezetése
a Soproni járás köznevelési intézményeiben**

Az óvodai és iskolai szociális segítés új, kötelezően megvalósuló tevékenység, amely ágazatközi szinten biztosít szolgáltatást a nevelési-oktatási intézményekben a gyermekjóléti ellátórendszeren keresztül. Az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenységet a járási székhely önkormányzata által fenntartott család- és gyermekjóléti központoknak kötelező biztosítaniuk 2018. szeptember 1-jétől valamennyi nevelési-oktatási intézményben. Az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység célja a szociális munka módszereinek és eszközeinek felhasználásával az óvodás- és iskoláskorú gyermekek, tanulók sikeres előmenetelének támogatása, egészségfejlesztése, veszélyeztetettségének megelőzése, a kialakult veszélyeztetettség megszüntetésében való közreműködés. További célja a szociális és a köznevelési ágazat szereplői között szoros együttműködések kialakítása. 2018. szeptember 1-jétől Sopron járásban 89 feladatellátási helyen, közel 16 ezer gyermeket érintően végzik segítő tevékenységüket a szakemberek.

Bevezetés

2018. szeptember 1-jétől került bevezetésre az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység valamennyi köznevelési intézményben, a szociális és gyermekjóléti szolgáltatások bővítése, illetve a gyermekek, tanulók veszélyeztetettségének megelőzése érdekében. Az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenységet a járási székhely önkormányzat által fenntartott család- és gyermekjóléti központok speciális szolgáltatásai keretében kötelező jelleggel látják el. A feladatellátás jogszabályi alapját a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.), valamint a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet (továbbiakban: NM rendelet) nyújtja. Az óvodai és iskolai szociális segítő szolgáltatás tényleges ellátása az adott köznevelési intézmény és szükségszerűen annak fenntartója, valamint a család- és gyermekjóléti központ között írásban megkötött együttműködési megállapodás alapján történik (Szakmai ajánlás, 2018).

¹ szakvizsgázott szociális munkás, igazgató; Sopron és Környéke Család és Gyermekjóléti Ellátás Intézete; gyerko-sopron@gyerko.hu

Feladatellátás a Soproni járásban, működési keretek

Sopron járásban Intézményünk, a Sopron és Környéke Család és Gyermekegészségügyi Ellátás Intézete látja el a család- és gyermekjóléti központ feladatait. E szakmai egység keretében működik az óvodai-iskolai szociális segítő szakmai csoport. 2018. szeptember 1-jétől törvény által előírt kötelezettségünk az új szolgáltatás megszervezése, elindítása és működtetése. A segítő munka módszertani megalapozását az EMMI által kiadott „Szakmai ajánlás” adja, amelyhez csatlakozik az Oktatási Hivatal által készített, a köznevelési intézmények ezirányú feladatait rögzítő szakmai dokumentuma is.

A feladatellátás kiterjed a járás valamennyi településére, annak fenntartótól függetlenül valamennyi köznevelési intézményére, így ez illetőségi területünkön 76 intézményben 89 feladatellátási helyet jelent. Sopron járásban a hivatalosan közzétett adatok szerint 15 736 gyermek – tanuló szerepel a központi nyilvántartásban.

Intézményünk pályázati forrásból egy pilot program részeként már 2017. július 1-jétől működtetett óvodai-iskolai szociális segítséget Sopron város és közvetlen vonzáskörzete 17 intézményében. Ez felkészülésnek tekinthető a bevezetett ellátáshoz, de így is nagy feladat volt a teljes ellátóhálózatban elindítani az új szolgáltatást. A Szakmai ajánlás szerint elvárás volt, hogy 2018. december 31-ig valamennyi intézménnyel történjen meg a kapcsolatfelvétel, készüljön el a szükségletfelmérés, és a 2018/19-es tanév végére szülessen meg mindenhol az együttműködési megállapodás és kezdődjön meg a tényleges segítő munka. A szakmai stáb kialakítása és a szakemberek munkába állítása folyamatosan zajlik. 2019 júniusáig – egy körzet kivételével – mindenhol ténylegesen beindult a szolgáltatás.

Az új tevékenység bevezetésével nagy mértékű humán erőforrás bevonására van szükség. Intézményünk szakmai létszáma eddig 18 fővel bővült az új szolgáltatás kiépítésének eredményeképpen. Az állások betöltése jelenleg is folyamatos, 14 új szakember segíti az intézmény munkáját. Ebből látható, hogy főállásban és részállásban is dolgoznak a kollégák, ami segíti a nem soproni intézmények ellátásának megszervezését. A jogszabályi előírás szerint ezer tanuló ellátásához kell biztosítani egy főállású szociális szakembert. A falusi iskolák-óvodák alacsony ellátotti létszáma miatt ez a tanulósám esetenként hat, nyolc vagy akár tíz intézményből adódna össze, ami a munkaidő nagy hányadában az intézmények közötti közlekedést jelentené, és a szakmai munkától venné el az időt. Hatékonyabban lehet szervezni a szolgáltatást kevesebb intézményt ellátó, részállásban foglalkoztatott kollégák alkalmazásával. Az új szolgáltatás fogadtatása a köznevelési intézményekben pozitív, a pedagógusok és más szakemberek valóban segítségnek érzik a szociális segítő munkáját.

A szakmai munka bemutatása

Az óvodai-iskolai szociális segítő tevékenység a család- és gyermekjóléti központ szolgáltatásaként a nevelési-oktatási intézményekben biztosított, elsősorban preventív jellegű megkereső és segítő tevékenység. A szociális segítő munkájával az óvodába vagy iskolába járó gyermekek, tanulók képességeinek, lehetőségeinek optimális kibontakozását támogatja szociális kapcsolataik, társadalmi integrációjuk javításával, erősítésével. E tevékenység középpontjában alapvetően a gyermek fejlődése, jólléte áll, de a segítő tevékenysége irányulhat a családra, a pedagógusra vagy az iskolai közösség más résztvevőjére is. A szakmai munka legfontosabb célja a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzése. A szociális segítő tevékenysége során együttműködik az óvodáskorú gyermekekkel, az iskoláskorú fiatalokkal, családjukkal és az adott intézményben dolgozókkal (Szakmai ajánlás, 2018).

Az óvodai, iskolai szociális segítő tevékenysége nem váltja ki más szociális szakemberek (családsegítő, esetmenedzser) intézményi közreműködését, ők továbbra is megjelennek az intézményekben. Nem váltja ki továbbá a köznevelési intézmény dolgozóinak észlelő- és jelzőrendszeri feladatait sem. A jogszabályokban rögzített jelzési kötelezettség továbbra is élő kötelezettség, annak iránya is változatlanul az adott gyermek esetében illetékes család- és gyermekjóléti szolgálat felé mutat.

A köznevelési intézményben dolgozó szociális segítő átfogó feladatrendszerének teljesítéséhez a szociális munka módszertanának, eszközrendszerének széles körű ismerete szükséges. Munkája során egyénekkal, családokkal, csoportokkal és közösségekkel egyaránt foglalkozik

Egyéni segítés

Az egyéni segítés a szociális munka klasszikus munkaformája, a szociális területen dolgozó szakemberek által leginkább használt módszer. Az óvodai-iskolai szociális segítés területén is jogosan alkalmazzuk, bár az elsődleges célcsoport életkori jellemzői miatt nem minden korcsoportban élvez prioritást. Az egyéni segítés munkafolyamatba beletartozik a gyermeknek vagy hozzátartozójának nyújtott közvetlen segítés, de a köznevelési intézményben a tanulóval (nevelési vagy segítő) kapcsolatban lévő más szakemberrel vagy szakembernek nyújtott támogatás is.

Az egyéni segítés célja e munkaterületen is a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése, vagy felismerése, illetve annak csökkentése, megszüntetése. Az óvodai-iskolai szociális segítő hosszan tartó segítő folyamatot nem vezet, klasszikus esetvezetést nem folytat. Az egyéni segí-

tés területén a rövid segítői folyamatokat alkalmazza. A segítő munka során feladata, hogy felmérje a gyermek és családja helyzetét, a szociális munka körébe tartozó problémák meglétét vagy hiányát és megítélje azok mélységét, súlyosságát. A helyzet tisztázása után döntést hoz, hogy a segítő munka munkaköréhez rendelt eszközei közül válogatva nyújt segítséget adott helyzetben, vagy továbbvezeti az érintettet az illetékes család- és gyermekjóléti szolgálat felé, aki a klasszikus esetvezetést átveszi. Amennyiben a felmérés során a szociális munka esetkörébe tartozó tényezőt nem tapasztal, de a gyermek más szakmaterülethez tartozó problémáját látja, élve a delegálás eszközével a gyermeket vagy családot továbbküldi vagy -kíséri az illetékes szakemberhez.

Az óvodai-iskolai szociális segítő a gyermek-család köré vont segítői háló része. A család- és gyermekjóléti szolgálat által gondozott családok esetében, a segítői folyamatban szükség szerint a munkaköréhez illeszkedő részfeladatot vállalhat, ami bekerül a családsegítő által vezetett cselekvési tervbe.

Csoportos segítés

A csoportos segítés a szociális munka másik klasszikus módszere, amely egyazon szabályrendszer mentén szervezett, sokféle megjelenési formában működő tevékenységet takar. A csoportmunka eszköztára, problémamegközelítése merőben eltér az egyéni esetmunkáétól, s ebből adódóan olyan problémák kezelésére is alkalmas, amelyeket egyéni esetekként nem, vagy nem elég hatékonyan lehet kezelni. Az óvodai-iskolai szociális segítő tevékenység fő megjelenési formája, legfőbb cselekvési területe a csoportokkal végzett szociális munka, amelyen keresztül leghatékonyabban gyakorolható adott korosztályban az elsődleges prevenció.

Az óvodai-iskolai szociális segítő munkában a csoportos segítés során alkalmazott eszközök, technikák:

- **Gyermek megfigyelése csoporthelyzetben**, tanórán, napközis foglalkozáson, óvodai játék közben, szabadidős programokon, általunk szervezett csoporthelyzetben;
- **Tanórai foglalkozások tartása szakmaterületbe illeszkedő témában:** óvodai csoportban óvodapedagógiai eszközökkel, osztályfőnöki óra vagy egészségnevelési nap keretében, felkérésre, alacsony óraszámú, frontális előadásként vagy interaktív módszerekkel (pl: gyermeki jogok, a másokon segítség formái, család- és gyermekjóléti ellátások, internetes kapcsolatok);
- **Speciális foglalkozási blokkok vezetése napközis foglalkozás keretében, vagy délutáni csoportfoglalkozással** (közösségfejlesztő, prevenciós, szociális készség-

fejlesztő stb. csoportok). Javasolt témaként jelenik meg a szociális érzékenyítés, integráció, elfogadás, önismeret, barátság, kapcsolatok, szekálás, bántalmazás, döntések, szorongás, agresszió, értékek. Egy-egy foglalkozási blokk a gyermekek korához igazodva egy-három dupla óra időtartam is lehet. A foglalkozást kettős csoportvezetéssel, a „szociális csoportmunka” módszer szakmai szabályai szerint folytatjuk. A szociális segítő csoportvezető társa egy másik szociális segítő, az osztályfőnök vagy más bevont pedagógus, más iskolai segítő, pszichológus, védőnő is lehet. A megfelelő személy kiválasztásakor igazodni kell a gyermekek korához és a választott eszközökhöz;

- **Nyitott csoportként működő klub- vagy csoportfoglalkozások tartása:** adott helyszínen, adott időben nyitva álló, a szabadidő eltöltésére alkalmas helyiség, ahol szakemberek jelenléte is biztosított. A klubhelyiség felszerelése lehetővé teszi a szabad eszközhasználatot. A „foglalkozás” vezetője felkészült szociális segítő, aki felügyeletet gyakorol, de szükség szerint foglalkozást kínál, spontán tevékenységet vezet, vagy segítőként meghallgatja a megnyíló gyermeket, fiatalt;
- **Szülők számára szervezett csoportok:** szülői kompetenciát fejlesztő csoport, szülőklub, szülői érzékenyítő foglalkozások szervezése, speciális vagy különleges szükségletű gyermekek szülei részére tematikus csoport szervezése;

A csoportos segítség kiemelt céljai közé tartozik a tanulói közösségekben jelentkező nehézségek kezelésének támogatása, a szociális érzékenyítő foglalkozások megtartása, valamint a kommunikációs kompetenciák fejlesztésének támogatása. Fontos területként szükséges megemlíteni a pályaorientációs csoportfoglalkozásokon való közreműködést és a szülői kompetenciák fejlesztését is.

E tevékenységek mindegyike szorosan összefügg az iskolai nevelés, oktatás folyamataival, többségük az iskola elsődleges nevelési feladatainak ellátását támogatja. Az óvodai csoportokhoz, osztályközösségekhez kötött csoportok esetében fontos a pedagógus együttműködése.

Közösségi szociális munka

A közösségi szociális munka a szociális segítő tevékenység harmadik klasszikus munkamódszere, ami a prevenciós és korrekciós tevékenységek széles körét összesíti.

Az óvoda és az iskola kitűnő prevenciós színtér, mivel minden más intézménynél jobban átfogja a gyermekek, tanulók, fiatal személyek egész élettevékenységét, és jobb esetben gazdag lehetőséget biztosít a szabadidő értelmes eltöltésére is. A köznevelési intézmények feladata,

hogy próbálják vonzó, az életkori sajátosságokhoz illeszkedő módon segíteni a gyermekeket, személyeket és családjaikat abban, hogy szabadidejükben sportoljanak, pihenjenek, játsszanak, és sokféle, az iskolai tananyagot kiegészítő ismeretet szerezzenek. Az óvodai-iskolai szociális segítés közösségi segítő tevékenysége kiegészíti adott intézmény ezirányú tevékenységét. A közösségi szociális munka szervezése és végzése során fontos figyelembe venni az adott köznevelési intézmény filozófiáját, értékeit, szervezeti felépítését, lehetőségeit, adottságait. A tervezett programnak mindezekkel összhangban kell lennie.

Az óvodai-iskolai szociális segítő munkában a közösségi segítés során alkalmazott eszközök, technikák közé sorolható a szabadidős tevékenységek szervezése, vezetése, és a köznevelési intézmény által szervezett programokon való részvétel. Ennek formái lehetnek az egész óvodát, iskolát érintő – akár a gyermekek által kezdeményezett – programokon, kirándulásokon, sporteseményeken való részvétel, jeles napok rendezvényeinek segítése, vagy akár nyári napközis tábor szervezése is.

Fontos a közösségi akciókban való részvétel is; ilyenek lehet egy „cipősdoboz” gyűjtés adventben, a szelektív hulladékgyűjtés népszerűsítése, az „egy gyermek-egy palánta” óvodai virágültetés vagy az adománygyűjtés is.

A szolgáltatás nyújtásával jelen van egy ún. „szociális szem”, mely a szociális segítő tényleges jelenlétét foglalja magában; kötetlen beszélgetés formájában vagy szülői értekezletek alkalmával megoszthatja észrevételeit az érintettekkel, de jelen lehet a gyermekek ügyében tartott fegyelmi tárgyalásokon is. Felkérésre részt vehet a nevelőtestületi értekezleteken, a szülői munkaközösség megbeszélésein, támogathatja a diákönkormányzat munkásságát, vagy kooperációval támogathatja az adott köznevelési intézmény gyermekvédelmi munkálatait.

A szakmaközi együttműködés rendszere

A tanulási- és beilleszkedési zavarok, magatartási problémák, szociális hátrányok hatékony kezelése szükségessé teszi, hogy a köznevelési intézményben jelenlévő szakterületek képviselői együtt dolgozzanak a tanulók nehézségeinek megoldásán. Együtt gondolkodásuk különösen fontos, hiszen tevékenységük középpontjában sok esetben ugyanazok a tanulók állnak. Így a feladatok szinergiájának megteremtésével – természetesen a különböző szakterületek szakmai szabályainak tiszteletben tartásával – jelentős mértékben növelhető a segítő tevékenység eredményessége.

A segítő (gyermekvédelmi) team olyan, a tanulók testi, lelki, szellemi jóllétét támogató, prevenciós munkacsoport, amelynek munkájában részt vehet valamennyi, az iskolában dolgozó

támogató, segítő szakember. Együtműködésük során olyan komplex, korszerű, gyermekvédelmi tevékenységrendszer kialakítására nyílik lehetőség, amely hatékonyan tudja támogatni a tanulók érdekében végzett segítő munkát, és természetesen a köznevelési intézmény alaptevékenységét is. A különböző, ám egy irányba ható szakmák eszközeit, módszereit használva nagyobb esély teremthető a pozitív változások elérésére.

A segítői team feladata a saját szakmai kommunikációs rendszerük kialakítása, adott esetekben a kompetenciahatárok tisztázása, a közös segítés fő irányainak meghatározása, feladatok elosztása, esetlegesen helyi esetfelelős kijelölése, tapasztalatok összegzése. A segítői team munkájának szakmai koordinációja a szociális segítő feladata lehet, mert ő kompetens az egyéni segítő folyamat kapcsán a szociális szakmaterület képviselőjére, hatáskörének gyakorlására.

Az óvodai-iskolai szociális segítőnek elsődleges feladata az óvodák, iskolák és kollégiumok szakembereivel (főként: óvodapedagógusok, gondozónők, pedagógusok, gyermekvédelmi felelősök, pszichológusok, fejlesztő- és gyógypedagógusok, iskolai védőnők stb.) való közös munka kialakítása. Az óvodai és iskolai szociális segítőhöz – kezdetben legalábbis - leggyakrabban a pedagógusoktól érkezik jelzés, ezért alapvető a bizalmon alapuló és a kölcsönös munkakapcsolat kialakítása, mert nemcsak a jelzésben, de sok esetben a problémakezelésben is nagy szerepe van a pedagógusnak (Útmutató, 2019).

Az óvodai és iskolai szociális segítőnek nem feladata, hogy a pedagógusok vagy más szakemberek kompetenciájába tartozó problémákat oldjon meg, azonban feladata, hogy egyfelől segítse a köznevelési intézmény szakemberei problémakezelését, másfelől segítséget nyújtson a szakember kompetenciáját meghaladó nehézségek kezelésében (i.m., 2019). Előfordulhat, hogy valamely érintett szakdolgozóval közösen tartanak krízisintervenciót, tanácsadást, csoportos foglalkozást vagy más szakmai intézményi programot. A problémák és a programok függvényében szükséges az intézmény szakembereit bevonni az óvodai és iskolai szociális segítőnek a munkájába. Az intézmény szakdolgozói segíthetik a szociális segítő munkáját a speciális tudásukkal, egyéni ismereteikkel, információs bázisukkal, a közös munka pedig hozzájárulhat a szakemberek közötti jó kapcsolat kialakításában, a kommunikáció gördülékenyebbé tételében.

BIBLIOGRÁFIA

- Bunyevecz Angéla [et al.] (2018). *Szakmai ajánlás az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetéséhez* (2018). Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest.
- Csillag Márta – Palotás Zoltán (2019, szerk.). *Útmutató az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység bevezetéséhez és gyakorlatához az iskolában* (2019). Oktatási Hivatal, Budapest.